

НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ГЕОПОЛИТИЧКОГ ОКРУЖЕЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – БЕЗБЕДНОСНО-ОДБРАМБЕНИ АСПЕКТИ

Невена Шекарић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Хладни рат је донео преобликовање безбедносне архитектуре и биполарност је уступила место доминацији Сједињених Америчких Држава и њеном претежном утицају на свеукупност међународних односа. Међутим, теоретичари међународних односа све су гласнији у својим ставовима о наступајућем мултиполаризму који у међународну арену уводи „играче“ који озбиљно прете да уздрмају досадашњи доминантан положај Сједињених Америчких Држава. У таквој констелацији снага, (geo)политички положај слабих држава и држава у транзицији, попут Републике Србије, умногоме је детерминисан интересима великих сила.

У раду су дотакнути најзначајнији безбедносно-одбрамбени елементи који творе геополитичко окружење Републике Србије. Имајући у виду како Стратегија националне безбедности и Стратегија одбране РС представљају најзначајније стратешке документе из области безбедности и области одбране Републике Србије којима се на основу анализе геополитичког окружења дају кључне смернице за заштиту и остваривање националних интереса, али и процес усвајања нових стратешких докумената у овим областима, у раду је велика пажња посвећена начину на који су одређена безбедносна питања тематизована управо у наведеним актима. Кључна безбедносна питања која су у фокусу овог рада тичу се војне неутралности Републике Србије, европских интеграција, сарадње Републике Србије са великим силама кроз укљученост у посебне безбедносне структуре и питања Косова. У том смислу, циљ рада јесте кратка анализа односа Републике Србије са Сједињеним Америчким Државама, Европском унијом, Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином као претежним екстерним чиниоцима на простору Западног Балкана, а кроз призму наведених безбедносних питања.

Кључне речи: *Република Србија, геополитика, велике силе, Сједињене Америчке Државе, Европска унија, Руска Федерација, НР Кина*

Увод

По распаду Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, а након ње и Државне заједнице Србије и Црне Горе 2006. године, Република Србија се суочила са неопходношћу дефинисања властитог положаја у региону Западног

Балкана, Европе и света. У том контексту, било је неопходно нормализовати односе са суседним државама, међународном заједницом и утрти сопствени пут повратком на светску политичку сцену. У прве резултате треба истаћи да је: тадашња СР Југославија обновила чланство у ОУН (1. новембра 2000.) и Интерполу (24. септембра 2001.); успостављена је Мисија ОЕБС-а у СРЈ (11. јануара 2001.); на Самиту земаља Западног Балкана, одржаном у Хрватској (24. новембра 2000, Загреб), ЕУ је позвала СРЈ да се придружи Процесу стабилизације и придруживања (ПСП); започет је процес нормализације односа са НАТО одлуком Савезне Владе (23. јуна 2002.) према којој СРЈ треба да се придружи програму „Партнерство за мир” (*ПфП*), а постигнут је и договор између НАТО и СРЈ да НАТО може користити југословенски ваздушни простор за потребе своје мисије у Босни и на Косову (20. децембра 2002.) и основан је Технички комитет НАТО/СРЈ; Србија је почела да испуњава своје обавезе према Трибуналу у Хагу [22].

Имајући у виду наведене догађаје, значајно је истаћи како је геополитички простор у коме егзистира Република Србија умногоме зависио од интереса и утицаја које су остваривале велике силе. Липовац, тако, истиче да „... Република Србија (не рачунајући Босну и Херцеговину) има вероватно најнеодређенији курс спољне и безбедносне политике, бар у погледу односа према кључним факторима међународне заједнице...” [14]. Како то Балажић наводи, „Западни Балкан је подручје где можемо лако уочити последице краја биполарности и монополарности и почетак мултиполарности са четири велика играча: САД, ЕУ, Кина и Русија“ [1]. Аутор овакв став поткрепљује чињеницом да је такву структуру заправо утврдила финансијска криза Запада, брзи повратак Русије и феноменални успон Кине (*Исто*). Према Ђукићу, „поливалентан избор међународног положаја Србије (Русија, Запад, САД, ЕУ, још и Кина) доминанта је која обележава српску спољну политику“ [7]. Другим речима, неизоставно је поменути односе Републике Србије са Сједињеним Америчким Државама, Европском унијом, Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином као силама које у великој мери утичу на безбедносну динамику која данас карактерише геополитички простор Србије.

У првим годинама своје егзистенције као самосталне и независне државе, Република Србија није имала основна стратешка документа из области спољне политике, безбедности и одбране којима би позиционирала кључна стратешка опредељења поводом кључних безбедносно-одбрамбених питања. Ситуација је 2009. године промењена у корист доношења Стратегије националне безбедности и Стратегије одбране [26][27], али не и Стратегије спољне политике коју Србија, за разлику од неких бивших југословенских република, нема ни данас. С обзиром на застарелост ових стратешких докумената, промена у међународним односима, али и декларативно недвосмислене спољнополитичке опредељености РС, тренутно је у процесу усвајање нових Стратегија националне безбедности и Стратегије одбране Републике Србије. У нацртима наведених стратешких докумената, тематизована су најзначајнија безбед-

¹ Наравно, четири наведена актера нису једини субјекти који делују у (гео)простору Републике Србије. Свакако да постоји одређен број других ентитета који остварују извесан утицај у овом територијалном оквиру (попут нпр. Турске или, пак, одређених међународних организација), међутим, фокус овог рада је на оним претежнијим чиниоцима међународне заједнице који су присутни у окружењу Републике Србије и у великој мери представљају векторе њеног спољнополитичког деловања.

носна и спољнополитичка питања Републике Србије, попут: војне неутралности, европских интеграција, сарадње Републике Србије са поменутим безбедносним актерима кроз укљученост у посебне безбедносне структуре и питања Косова.

Безбедносно-одбрамбени аспекти односа Републике Србије и Сједињених Америчких Држава

У литератури не мања ставова да се, на неки начин, Србија својом политиком нашла подељена између Истока и Запада, што се може тумачити настојањима за наставком политике балансирања између два блока које је било карактеристично за период Титовог председниковања Југославијом. Којим ће путем та политика водити Србију у будућности „зависи од разрешавања питања статуса Косова и Републике Српске, питања проширења ЕУ и могуће блокаде са хрватске стране, па и опције новог хладног рата између Истока и Запада“ [1]. У сваком случају, Западни Балкан данас, као ни раније, није ослобођен присуства великих сила – подручјем доминирају ЕУ и НАТО, али постоји и алтернатива у виду Русије и Кине.

Односи Републике Србије са САД-ом су, генерално посматрано, били изложени константним успонима и падовима. После извесне консолидације у билатералним односима у временском раздобљу од 2000. године, а након америчког признања независности Косова фебруара 2008. године поново је уследило извесно захлађење [11]. Како то наводе аутори Ђукановић и Лађевац, имајући у виду да су САД тренутно водећа сила и да, као таква, има пресудну улогу у бројним међународним организацијама (УН, НАТО, СЗО итд.), Република Србија свакако треба да тежи развијању партнерских односа са овом земљом, и то не само на пољу политике и безбедности, већ и у области економије, културе, заштите животне средине итд [6].

Уколико говоримо у терминима безбедности, спољне политике и одбране, кључну улогу у односима између ове две државе свакако има НАТО као војно-политичка оперативна структура САД-а. У том контексту, вредна запажања јесте чињеница да је Република Србија део програма Партнерство за мир² од 2006. године, којем је у стратешким документима из области безбедности и одбране дато значајно место у контексту јачања активног учешћа Републике Србије у раду међународних организација. Осим тога, Влада Републике Србије је у децембру 2014. године усвојила Индивидуални акциони план партнерства (у даљем тексту IPAP)³, а Северноатлантски савет НАТО-а почетком 2015. године, чиме је документ формално ступио на снагу. Кључно у вези са тим документом, осим тога што представља интензивнији облик сарадње

² Као војно-политички програм НАТО-а, ПЗМ је усмерен ка стварању поверења између НАТО и других земаља Европе, успостављању међусобне војне сарадње и регионалне стабилности те као такав представља први корак ка пуноправном чланству државе у Алијанси.

³ Индивидуални акциони план сарадње (IPAP) представља један од облика институционализоване билатералне сарадње између НАТО и појединачних држава које учествују у програму Партнерство за мир. У вези са тим, важно је напоменути како учешће у IPAP-у не прејудуцира било какву одлуку државе (или Алијансе) о будућем чланству.

са Алијансом, јесте и то што је проширио сарадњу између Србије и Алијансе са искључиво питања одбране и војних питања на многе друге области, попут научне сарадње, ванредних ситуација, заштите тајних података и сл.⁴

У контексту сарадње (њеног интензивирања и евентуалног чланства) Србије и НАТО, готово неизоставно се помиње и концепт војне неутралности. Народна скупштина РС усвојила је „Резолуцију о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије“ у децембру 2007. године.⁵ За разлику од још увек важеће Стратегије националне безбедности [26], у Нацрту нове (као и у Нацрту Стратегије одбране РС), војна неутралност се помиње као један од основних темеља националне безбедности РС [16][17]. У вези са тим, питање пуног чланства Србије у НАТО савезу изазива велике контроверзе будући да, са једне стране, Србија прокламује начело неутралности, док, са друге стране, РС своје националне интересе остварује у амбијенту у коме „Европска унија и НАТО детерминишу политички, економски и безбедносни оквир“ [2]. Осим тога, прокламацијом да је РС опредељена „за активно учешће у процесима сарадње и заједничког деловања са другим државама и субјектима међународних односа у изградњи и унапређењу националне, регионалне и глобалне безбедности“ [16] и да се „Због измењених геостратегијских околности и све снажнијег утицаја глобалних кретања на безбедност појединих држава безбедносна политика Републике Србије заснива на интегралном и мултилатералном приступу проблемима безбедности, којим се афирмише концепт кооперативне безбедности“ [16], додатно је наглашена амбивалентна природа спољнополитичког понашања Републике Србије.

Опредељењем за учешће у програму Партнерство за мир, РС је опредељена и за реформу система одбране и безбедности у складу са НАТО стандардима. То је, између осталог, уочљиво и у фазама реформских процеса: правна реформа и едукација, структурна реформа и професионализација, евроатлантске одбрамбене интеграције, модернизација и стандардизација [22]. На међународном плану, Србија је ратификовала или је потписник великог броја међународних споразума и конвенција о наоружању, контроли наоружања и јачању безбедносних мера који су део позитивног законодавства и заокружују целину извозне контроле у складу УН конвенцијама и међународним споразумима. Осим тога, поред промена у организационим структурама Министарства одбране и Војске Србије, утицај НАТО стандарда у области одбране Србије видљив је и у домену војног образовања. Наиме, Србија је део Програма за унапређење образовања у области одбране,⁶ а од 2014. године је покренута рефор-

⁴ У том контексту, вредна помена јесте чињеница да Сектор за ванредне ситуације МУП-а Републике Србије у сарадњи са Евроатлантским центром за координацију одговора на катастрофе (EADRCC) у октобру 2018. године организује заједничке вежбе под називом „Србија 2018“ у циљу јачања интероперабилности у међународним операцијама одговора на катастрофе [8].

⁵ У Резолуцији стоји: „Због укупне улоге НАТО-а, од противправног бомбардовања Србије без одлуке СБ до Анекса 11 одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО „коначан орган“ власти у „независном Косову“, Народна скупштина доноси одлуку о проглашавању војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању“ [18].

⁶ Програм за унапређење образовања у области одбране – *Defence Education Enhancement Programme (DEEP)* покренут је од стране Конзорцијума војних академија и безбедносних института ПзМ (чије се седиште налази у „Европском центру за студије безбедности – Џорџ Маршал“ у Гармишпартенкирхену; Немачка), са циљем да одговори на изазове изградње капацитета партнерских држава у области војног образовања.

ма наставних планова и програма на свим нивоима студија у српским војно-образовним институцијама у циљу усвајања европских и НАТО стандарда у области професионалног војног образовања. Сарадња између Србије и НАТО је, како је већ поменуто, нарочито интензивирана усвајањем IPAP-а који је НАТО усвојио јануара 2015. године чиме је, заправо, отпочела сарадња у оквиру овог домена.⁷

Приликом позиционирања питања уласка РС у НАТО у безбедносне оквире Србије, требало би у обзир узети чињеницу да је већ шест од осам држава са којима се РС граничи постало чланица НАТО алијансе: Мађарска, Румунија, Бугарска, Албанија, Хрватска и Црна Гора. БиХ је потписница програма Партнерства за мир и опредељена је за чланство у НАТО, док је чланство Македоније у овом савезу (још извесно време) стопирано услед сукоба са Грчком. Чланство у НАТО пакту за РС би имало позитивне ефекте у смислу да би Србија, на тај начин, постала део система колективне одбране и, тако, значајан фактор добросуседских односа. Стога се са правом поставља питање да ли је војна неутралност РС у односу на регионално окружење заправо најбоље и, уопште, одрживо решење. Међутим, чињеница је да потезање чланства Србије у НАТО, услед емотивне оптерећености овог питања због релативно скорашње агресије НАТО-а на Савезну Републику Југославију, може резултовати губљењем подршке и гласова на изборима, што, у крајњем, не популаризује ово питање међу владајућим политичким елитама. Барем према досадашњим изјавама српских политичких званичника, нема притисака да Србија постаје чланица Алијансе, а како међу домаћом јавношћу и даље влада негативан став о овом евентуалном чланству, то питање се, врло вероватно, неће још извесно време наћи на дневнополитичкој агенди Србије.

Док поједини аутори на војнонеутралну опредељеност Републике Србије гледају као на „изнуђено опредељење политичких елита у датом историјском тренутку“ [10] везујући је за историјски моменат самопроглашења независности Косова, други, пак, на војну неутралност Србије гледају као на „једини рационалан избор који мала држава има за максимизацију остваривања националног интереса“ [25], односно, на „географски и стратегијско утемељену и оправдану“ одлуку [29], схваћену у контексту проматрања основних категорија војне географије.⁸ Било како било, не може се пренебрегнути чињеница да Србија, осим једне реченице у поменутој Резолуцији из 2007. године и Нацрта нових безбедносних и одбрамбених стратегија, није дефинисала политику војне неутралности нити уставно нити законски. Осим тога, Србија, како је поменуто у уводним деловима текста, нема стратегију спољне политике којом би политика војне неутралности била недвосмислено детерминисана. Питање адекватног дефинисања војне неутралности

⁷ Поред наведених механизма сарадње, значајно је поменути још и отварање војног представништва у Мисији Републике Србије при НАТО-у 2010. године, као и успостављање НАТО војне канцеларије за везу у Београду.

⁸ Аутор износи тезу о адекватности опредељења РС за војну неутралност посматрајући ову одлуку приоритетно на основу кључних категорија војне географије попут ратишта, војишта, стратегијског правца дејства, комуникацијског правца, комуникацијског снопа, комуникацијског чвора и концентрацијске просторије. Детаљније видети у: Вуковић, Н. (2016). Геостратејски аспекти безбедносно-одбрамбених опција Србије. У: *Утицаји војне неутралности Србије на безбедност и стабилност у Европи* (стр. 163-186). Београд: Институт за међународну политику и привреду.

тиче се и економских капацитета једне земље који би омогућили спровођење такве политике, које резултира новим питањем да ли је Република Србија способна за тако нешто. Имајући у виду све наведено, требало би још доста тога учинити на плану унапређења политике неутралности којом се Србија руководи, и то не само на декларативном плану. У сваком случају, евидентно је да ће питање одрживости војне неутралности Србије у контексту њеног савременог геополитичког окружења бити и даље актуелно.

Безбедносно-одбрамбени аспекти односа Републике Србије и Европске уније

Посматрајући Европску унију као главног носиоца европске интеграције и сарадње, неизоставно је поменути овог актера када се говори о позицији Републике Србије у савременом геополитичком окружењу. Постајући део јединствене европске институционалне архитектуре, државе централне и источне Европе допринеле су реализацији једног од главних циљева „европског пројекта: обједињавању највећег дела европског континента на мирним и демократским основама“ [15]. Србија се данас, као земља са статусом „потенцијалног кандидата за чланство у ЕУ“, налази на путу евроинтеграција. Имајући у виду данашњу институционалну трансформацију ЕУ,⁹ јасно је да такво стање ствари неизоставно утиче и на сам процес приближавања Србије Европској унији.

Билатерални односи Републике Србије са Европском унијом део су шире, регионалне политике ЕУ према државама Западног Балкана, односно Југоисточне Европе. Та политика, која је у свом зачетку представљала резултат одговора на ургентне политичке проблеме на простору Западног Балкана током деведесетих година прошлог века, временом је разрађена и означена као процес стабилизације и придруживања који, поред закључивања споразума о стабилизацији и придруживању,¹⁰ подразумева и сарадњу ЕУ¹¹ са земљама овог региона и пре формалног закључења посебног споразума. Отпочињањем преговора о приступању Србије Европској унији почетком 2014. године и секвенцијалним отварањем преговарачких поглавља, постепено долази до интензивирања односа Републике Србије са ЕУ. Постојећу ситуацију додатно је ојачало посредовање ЕУ у преговорима на релацији Београд-Приштина, резултиравши потписивањем Бриселског споразума 2013. године у Бриселу. За сада, према информацијама које допиру до јавности, „прегово-

⁹ Овде се најпре мисли на тзв. BREXIT којим се означава повлачење Уједињеног Краљевства из Европске уније изгласано на референдуму одржаном у јуну 2016. године. Иначе, повлачење из Европске уније је право држава чланица Европске уније према члану 50. Уговора о Европској унији.

¹⁰ Споразум о стабилизацији и придруживању између европских заједница и њихових држава чланица и Републике Србије ступио је на снагу 1. септембра 2013. године, осам година од отпочињања преговора о закључивању овог споразума. Слични ССП су на снази од 2004. са Бившом Југословенском Републиком Македонијом, 2009. са Албанијом и 2010. са Црном Гором.

¹¹ Та сарадња огледа се у великом броју једностранних мера подршке које ЕУ примењује према земљама Западног Балкана у области правосуђа и унутрашњих послова, трговине и финансија, наука и технологија образовања, демократских и институционалних реформи итд.

ри о приступању Србије Унији и преговори у склопу примене Бриселског споразума одвојено се третирају и посматрају“ [10]. Другим речима, нема званичних информација које би потврдиле да се, у контексту политичких односа између Србије и Уније, мобилише питање војне неутралности или евентуалног чланства Србије у НАТО-у.

За разлику од још увек актуелне Стратегије националне безбедности РС (2009), у Нацрту нове, европске интеграције и чланство Републике Србије у Европској унији експлицитно су предвиђени као један од националних интереса [16]. Поред тога, овај интерес је операционализован кроз остварење следећих специфичних циљева: 1) обликовање модерног и развијеног друштва заснованог на заједничким европским вредностима које су део српског националног идентитета и историјског наслеђа, 2) достизање унутрашње спремности за чланство у Европској унији, 3) унапређење националне безбедности и одбране кроз процес европских интеграција [16]. Поводом достизања унутрашње спремности за чланство у ЕУ, акценат је дат усклађивању националних прописа Републике Србије са *aquis communautaire* Европске уније, као и отварању и успешном затварању свих преговарачких поглавља [16], што је, уосталом, и један од главних закључака Извештаја Европске комисије о Србији за 2018. годину [9].

Унапређење националне безбедности и одбране кроз процес европских интеграција, као још један од циљева предвиђених Нацртом Стратегије националне безбедности РС којим се остварује национални интерес Србије оличен у виду европских интеграција и чланства Србије у ЕУ, сагледан је у контексту опредељења Србије да доприноси Заједничкој спољној, безбедносној и одбрамбеној политици Европске уније, те њене интеграције у концепте те европске политике [16]. Према препорукама садржаним у Извештају Европске комисије о напретку Србије за 2018. годину у области спољне, безбедносне и одбрамбене политике, Србија треба да: 1) изврши комплетну ревизију својих стратешких докумената у области безбедности и одбране тако да у потпуности одражавају европску оријентацију РС у овим областима, 2) настави да спроводи своје законе усвајањем међународних санкција, укључујући ту и рестриктивне мере Европске уније, уз надзор над њиховом применом, 3) ради на побољшању усклађивања својих одлука са ЕУ декларацијама и одлукама Савета у области заједничке спољне и безбедносне политике [9]. Имајући у виду представљене препоруке и актуелне активности које РС спроводи на плану ревизије својих стратешких докумената и закона из области безбедности и одбране, може се извести закључак да наведене препоруке нису тек мртво слово на папиру.¹² Међутим, поставља се питање шта је са препоруком Комисије која се односи на обавезу Србије да спроводи рестриктивне мере ЕУ у свом спољнополитичком деловању. Наиме, овде је пре свега реч о санкцијама које ЕУ периодично спроводи према Русији поводом догађаја са Кримом током 2014. године, што је у директној колизији са стратешким опредељењем Србије да унапређује односе са Руском Федерацијом, као “традиционалним партнером” и “кључним чиниоцем међународних односа” [16].

¹² Према оцени Европске Комисије, Србија је усагласила своје прописе са 34 од 65 ЕУ декларација и одлука Савета у тренутку извештавања, што представља пораст усклађености од око 52% у периоду извештавања [9].

Још један значајан део српске европске спољнополитичке оријентације, у контексту овог рада, представља и „учешће војних и цивилних капацитета Републике Србије у мисијама и операцијама Уједињених нација и Европске уније“ [16]. Са тим у вези, значајно је поменути учешће српских војних капацитета у мултинационалним операцијама под мандатом Уједињених нација и Европске уније (а на основу Закона о употреби Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама ван граница Републике Србије [28]).¹³ Оваквом стању ствари доприноси стратешка опредељеност РС, како је то истакнуто у Нацрту Стратегије националне безбедности РС и Нацрту Стратегије одбране: „Кроз учешће војних и цивилних капацитета у мултинационалним операцијама и мисијама Уједињених нација, Европске уније и Организације за европску безбедност и сарадњу, Република Србија унапредити свој положај поузданог партнера у међународним односима, интероперабилност система националне безбедности и одбране са другим државама и успоставити нова партнерства. Такође, развијаће се способности за интегрисан приступ решавању међународних конфликта, што обухвата и учешће у цивилним мисијама управљања кризама“ [16]. Такође, и креатори нове Стратегије одбране предвидели су, поред осталих, и унапређење националне безбедности и одбране кроз процес европских интеграција, као и војну неутралност и сарадњу и партнерство са државама и међународним организацијама у области безбедности и одбране као кључне одбрамбене интересе Републике Србије [17]. Говорећи у хипотетичким оквирима, „војна неутралност Србије као чланице Уније *de iure* није противна одредбама Лисабонског уговора, па евентуални улазак Србије у ЕУ формално не би довео у питање политику војне неутралности нити би је ограничио“ [10]. Међутим, на који начин политика војне неутралности у реалности може да корелира са трасом евроинтеграција Србије и њеном припадајућом политиком, остаје да се види. У сваком случају, имајући у виду наведено, не може се порећи да је на делу озбиљан спољнополитички и безбедносни изазов.

Безбедносно-одбрамбени аспекти односа Републике Србије и Руске Федерације

Односи Републике Србије и Руске Федерације, током историје, такође су били окарактерисани различитим степеном блискости. Период који је уследио након деведесетих година прошлог века (које су носиле епитет тешких за обе земље), кретали су се од „коректних до изразито блиских“ [6]. Наиме, „разлог за приближавање званичног Београда Руској Федерацији најпре је био везан за решавање статуса Косова (2005–2008), али је потом, захваљујући закључењу бројних енергетских споразума уследило још чвршће билатерално везивање“ [13].

Поред интензивирања дипломатских односа између две државе у XXI веку, уочљив је и својеврстан утицај Русије и у осталим областима живота у Републици Ср-

¹³ Тренутно, 328 припадника Војске Србије учествује у девет мултинационалних операција под покровитељством Уједињених нација (5 операција – UNIFIL, MINUSCA, UNFICYP, MONUSCO, UNTSO) и Европске уније (4 операције – EUTM RCA, EUTM Somalia, EU NAVFOR Atalanta, EUTM Mali) [21].

бији.¹⁴ Осим тога, значајан утицај Федерације у Србији (и региону) осетан је у домену енергетике. Наиме, енергетски односи Србије и Русије интензивирани су крајем 2008. године када је ратификован међународни енергетски споразум којим Гаспром добија 51% Нафтне индустрије Србије, али и обећање о изградњи гасовода Јужни ток (од кога се временом одустало).¹⁵ Имајући у виду како Гаспром контролише тржиште нафтних деривата, чиме је себи осигурао власништво над дистрибутивном мрежом у РС, с правом се поставља питање постојања енергетске зависности што може бити значајан механизам манипулације од стране земље која је извозник енергената.

Косовско питање је, генерално посматрано, главна ставка унутар које се одређени ангажман Русије поклапа са заштитом српских интереса. Руско непризнавање једнострано проглашене независне државе Косово означило је почетак све интензивније спољнополитичке упућености Републике Србије на ову државу, да би касније она била ојачана у домену енергетике. Наиме, очекивања од Русије по том питању, била она утемељена или не, била су прилично велика јер је Русија представљала једино могућег опонента мишљењу Запада. Сходно томе, доприневши изгласавању Резолуције А/63/Л.2 2008. године којом се од Међународног суда правде тражило мишљење о легалности једностраног проглашења независности Косова, Русија је постала један од главних стубова српског спољнополитичког деловања.¹⁶¹⁷ У погледу безбедносно-одбрамбене сарадње, односно, у контексту теме овог рада, важно је истаћи како се предузимају значајнији напори на пољу вој-

¹⁴ Поред споразума о руском кредиту из 2010. године, потписани су и Споразум о сарадњи у области железничког транспорта, План заједничких активности на обезбеђењу рада и развоја српско-руског хуманитарног центра у Нишу за период 2013–2015, Споразум о узајамном признавању и еквиваленцији јавних исправа о стеченом образовању и научним називима и Споразум о статусу српских војних меморијала на територији Русије и руских на територији Србије. Потписани су и Меморандум између Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација Србије и Владе Калужке области о трговинско-економској сарадњи, Меморандум о размени статистичких података о спољнотрговинској размени између царина Србије и Русије, Декларација о стратешком партнерству (2013) итд. [12]. Примери руске „меке моћи“ осетни су и у области културе, спорта, образовања и сл.

¹⁵ Гасовод Јужни ток требало је да обезбеди транзит руског гаса преко Црног мора, Бугарске, Србије и Мађарске до западноевропских тржишта. У атмосфери у којој се очекивало да овај пројекат допринесе енергетској безбедности Републике Србије и обезбеди јој стратешку улогу у региону, РС је фебруара 2013. године усвојила закон који овом гасоводу даје посебан статус (Закон о утврђивању јавног интереса и посебним поступцима експропријације и прибављања документације ради реализације изградње система за транспорт природног гаса „Јужни ток“). Међутим, од реализације пројекта се у међувремену одустало, а тумачења таквог потеза варирају од мишљења према којима је пројекат у колизији са одредбама Трећег енергетског пакета којима се захтева одвојено власништво над транспортом и производњом енергије до мишљења према којима су трошкови изградње гасовода увелико премашили планиране [12].

¹⁶ Иако у јавном дискусу преовладава другачије мишљење, званични подаци Савета безбедности Уједињених нација показују да је Руска Федерација интервенисала својим правом вета у два случаја поводом проблема на простору бивше СФРЈ, односно Србије – 1994. године, спречавањем усвајања резолуције којом се, услед тешке хуманитарне ситуације на подручју Бихаћа, захтевала стриктнија гранична контрола на граници СРЈ са Хрватском и БиХ и 2015. године, блокирањем усвајања Резолуције о Сребреници којом се осуђује геноцид у јулу 1995. године [23].

¹⁷ Спољнополитичко деловање Републике Србије је, у виду тзв. четири стуба, 2009. године лансирао тадашњи председник РС, Борис Тадић. Ова политика „четири стуба“, заправо, изражава стратешко опредељење Србије за улазак у Европску унију, уз одржавање добрих односа са САД, Русијом и Кином [10].

но-техничке сарадње и заједничких вежби,¹⁸ али и доделу статуса посматрача Републици Србији у Парламентарној Скупштини ОДКБ-а 2013. године [10], на коју многи аналитичари гледају као на алтернативу НАТО-а у контексту могућих безбедносно-одбрамбених интеграција Србије, у зависности од њеног сврставања уз одређени „блок“.

Евидентно је да односе између Србије и Русије детерминише историјска блискост, заједничко верско и културно наслеђе, али и „чињеница да се Русија увек доживљавала као заштитник који има политички и економски капацитет довољан да помогне при решавању српских проблема“ [12]. Наиме, како то истичу две ауторке, „нерешено питање статуса Косова, као и економски и политички проблеми разлози су зашто се данас Русија посматра као кључни партнер на кога наша земља може да се ослани“ (*Исто.*). С друге стране, присутна су и мишљења према којима је регион Западног Балкана (односно, Србије као највеће земље у региону) од значаја за Русију у погледу контроле над енергетским комуникацијама које воде ка Европи те настојања да ојача свој, већ доминантан, положај у европском енергетском сектору [24].

Мада у домаћој јавности влада мишљење о „традиционално партнерству“ између Русије и Србије, које, између осталог, подразумева и велика улагања Федерације у одбрамбене елементе Републике Србије, званични подаци ипак не иду у прилог таквом дискурсу. У наставку текста понуђен је табеларни приказ реализованих донација Министарству одбране РС на основу закључених уговора о међународној сарадњи са одређеним државама у периоду 2010-2015, а на основу података доступних на званичном сајту Министарства одбране. Међу анализираним државама, имајући у виду предмет овог рада, налазе се Сједињене Америчке Државе, Руска Федерација и Народна Република Кина. Будући да је циљ табеларног приказа био представљање реализованих донација појединачних држава, Европска унија, као наднационална творевина, овог пута је изостала.

Година	САД		РУСИЈА		КИНА	
	Број донација	Износ у доларима	Број донација	Износ у рубљама	Број донација	Износ у еврима
2010.	2	74.420,00 154.167,00	/	/	1	500.000,00
2011.	3	799.823,00 50.434,00 27.000,00	/	/	1	1.700.000,00
2012.	2	109.194,00 100.864,00	/	/	1	2.000.000,00
2013.	3	1.159.061,00 124.898,00 84.870,00	/	/	/	/

¹⁸ Србија и Русија су 2013. године потписале Споразум о војној сарадњи, 2014. године Споразум о војно-техничкој сарадњи, 2015. године Споразум о узајамној заштити интелектуалне својине током билатералне војнотехничке сарадње и Меморандум између Министарства одбране наше земље и Федералне службе за војнотехничку сарадњу Руске Федерације, а током 2014. и 2015. године у неколико наврата одржаване су заједничке антитерористички и војне вежбе.

		САД	РУСИЈА	КИНА		
		300.000,00				
		162.978,00				
		33.000,00				
		814.567,00				
		178.127,00				
2014.	11	114.999,00	2	1.116.305,00	1	355.000,00
		129.900,00		1.515.304,00		
		819.800,00				
		379.000,00				
		1.400.000,00				
		100.532,00				
2015.	/	/	/	/	1	800.000,00

Извор: [20]

У сваком случају, не може се одрећи значај перцепције Руске Федерације као пријатељске државе, нити чињеница да Русија данас представља значајног трговинског и инвестиционог партнера Републике Србије. Имајући у виду недвосмислену одређеност Србије за чланство у Европској унији, али и одређеност за одржавање блиских веза са „традиционалним“ пријатељем, Русијом, неспорно је да ће спољнополитичко деловање Републике Србије у будућности захтевати промишљене политичке одлуке.

Безбедносно-одбрамбени аспекти односа Републике Србије и Народне Републике Кине

У стручној и академској литератури присутна су мишљења према којима је НР Кина означена као најозбиљнији изазивач америчке супремације и један од главних актера „глобалног система безбедности“ [6]. То, свакако, не треба да чуди, нарочито када се узме у обзир богата и драматична кинеска историја (унутрашњи ратови и побуне, неоколонијални статус и стране окупације) током које је Кина, нарочито након оснивања Народне Републике Кине 1949. године, успела да се, свега неколико деценија касније, преобрази у другу економску силу на свету. Поред стабилности политичког система и културолошко-идентитетске димензије синологске цивилизације, можда најзаслужнији моменат за економски процват Кине јесте тржишна економија и њена отвореност према светском тржишту – афирмација концепта капитализма и подршка слободном предузетништву, те стратегија развоја утемељена на овим претпоставкама одредили су пут стабилног привредног раста Кине, нарочито у последњих тридесетак година.

Није случајно Збигњев Бжежински почетком новог миленијума приметио како је „Евроазија шаховска табла на којој наставља да се води битка за светски примат, а та битка представља геостратегију – стратегијски менаџмент геополитичких интереса“ [3]. У таквом геополитичком окружењу, Азија (односно, НР Кина) постала је витални центар економског раста и све већег политичког утицаја у међународном амбијенту. Са тим у вези, економски успон НР Кине предмет је тематизовања многих академских, стручних и дневнополитичких анализа, а оно што је заједничко свима њима је-

сте неспорна чињеница да Кина умногоме утиче (и да ће утицати) на најзначајније политичке, економске и безбедносне токове у међународној заједници.

У последњих неколико година, сведоци смо појачаног присуства Народне Републике Кине на простору Балкана. Иако је Кина у овом региону присутна углавном економски, не треба искључити чињеницу да би у будућности, уколико буде тежила да се о параметрима војне моћи приближи тренутно доминантним Сједињеним Америчким Државама, могла да се активније укључи у борбу за интересне сфере у региону Западног Балкана. Међутим, и поред таквих претпоставки, у литератури су присутна мишљења према којима је главна предност Кине спрам осталих, „традиционалних“ сила на Балкану, та што њена иницијатива „омогућава балканским земаљама да по први пут у својој модерној историји постану равноправан, а не тек „млађи“ или никакав партнер моћној страни држави чија моћ не подразумева и војно присуство“ [4]. Другим речима, економска сила која је неоптерећена војном доминацијом у контексту моћи, јесте нешто сасвим ново за Балкан (и Србију).

Као што је поменуто у претходном делу текста, сарадња Републике Србије и НР Кине¹⁹ одвија се, својим највећим делом, у сфери економије, на темељима тзв. „Појаса и пута“ (или „Нови пут свиле“).²⁰ Реч је о развојној стратегији НР Кине, њеној привредној иницијативи која уједно представља и „нови стратешки пројекат сарадње са великим бројем држава на простору између Азије и Европе са намером да се успостави боља инфраструктурна повезаност и унапреди међусобна економска и политичка сарадња“ [19].²¹ Без детаљније анализе бројних подухвата који партиципирају као део свеобухватне развојне стратегије НР Кине са доминантном улогом инфраструктурних подухвата на простору Србије, не треба изгубити из вида чињеницу да пројекат „Појас и пут“ има наглашену геополитичку димензију. Наиме, „будући да обухвата земље са различитим садржајем политичких система, различите величине простора, различите снаге економије, различите војне моћи, уз могућност да неке од њих припадају различитим војно-политичким блоковима, пројекат ће изазвати интересовање и великих сила што може довести у питање и њихове глобалне геополитичке и економске интересе“ [19]. На тај начин, слабе државе и државе у транзицији попут Републике Србије не губе на значају у смислу опција које представљају великим силама у погледу остваривања интересних сфера.

Полазећи од претпоставке да се кинески инфраструктурни пројекат намењен балканским државама (самим тим и Србији) перципира као пројекат инвестирања страног капитала у привреду (углавном неразвијених) балканских земаља, јасно је да ће владајуће структуре настојати да подрже такве пројекте и улагања. Како то

¹⁹ Имајући у виду наведено, од значаја за ову тему јесте и чињеница да Кина (као и Русија) није признала независност Косова, као и да подржава прокламовану војну неутралност Републике Србије.

²⁰ Како то наводи Цветковић, чувени „Пут свиле“ (трговачка путања од Јангџејанга до Средоземља) представљао је „привредни крвоток старог света, везу Истока и Запада која је трајала од антике до касног средњовековља“ [4]. „Нови пут свиле“ означиће ренесансу ове трговачке комуникације.

²¹ Као основни циљ овог пројекта наводи се „повезивање и сарадња држава између Кине (Азије), Африке и Европе (укључујући и простор Балкана), копном и морем (путним, железничким и поморским правцима), са намером да се унапреди међудржавна сарадња (билатерална и мултилатерална), повећа ниво развоја тих држава и животни стандард грађана, олакша међусобно разумевање и остваре други, за земље чланице овог пројекта, значајни циљеви“ [19].

Цветковић истиче, „настојећи да се изборе за наклоност спољног ментора или заштитника, балканске политичке елите... чине мање-више све што им се споља сугерише тј. нареди“ [4]. Другим речима, стварна препрека кинеској иницијативи „Појас и пут“ може бити само она која долази споља, а не унутар балканских држава (*Исто.*). У овако поларизованој атмосфери остваривања интереса (неразвијене државе желе што више улагања ради властитог опстанка, велике силе не желе да ствари теку мимо њих), питање је како ће се ствари у геополитичком простору Балкана одвијати. Ипак, не треба изоставити и тенденцију „великих играча“ да у комплексним условима такмичења око интересних сфера прибегавају изналажењу компромисних решења.

Закључак

Као мала држава и корисник система који детерминишу моћнији субјекти, Република Србија данас егзистира у (гео)простору који умногоме дефинишу кључни актери међународне заједнице. Важност геополитичке позиције Србије евидентна је, почев од чињенице да преко простора Западног Балкана (самим тим и РС) пролазе једни од најважнијих енергетских и комуникацијских праваца који повезују ресурсима богате државе кавкаског и блискоисточног региона са високоразвијеним западним државама које су један од највећих увозника енергената па све до интегративних процеса чији су носиоци различити, супротстављени „блокови“. У вези са тим, битно је истаћи како је данас Република Србија спољнополитички оријентисана према ЕУ, негује блиске односе са НАТО и Русијом, али и растућу економску сарадњу са Кином.

У раду су представљене кључне тачке односа Србије са поменута четири „велика играча“ у домену безбедносно-одбрамбене сарадње. У погледу односа са САД-ом, односно, НАТО-ом као најбитнијом структуром САД у контексту безбедносно-одбрамбених аспеката, Србија чврсто изражава војну неутралност према овом војном савезу, али у пракси спроводи многе видове сарадње са овом Алијансом. По питању односа са Европском унијом, Србија експлицитно изражава своју европску спољнополитичку оријентацију и опредељеност за усаглашавање националног права са правним тековинама Уније. Да традиционална партнерства такође имају велику улогу у спољнополитичком деловању РС показује и настојање Србије да одржава блиске везе са Русијом, нарочито се ослањајући на њену позицију сталног члана Савета безбедности УН са правом вета. Осим тога, евидентан је и простор који Србија у својим нормативним оквирима (али и у пракси) даје растућој улози Кине на простору Балкана у (за сада) домену економске сарадње.

Кључна питања која творе спољно-политичко, безбедносно и одбрамбено понашање Републике Србије у амбијенту у ком наведени актери дефинишу политички, економски и безбедносни оквир – војна неутралност, европске интеграције, сарадња Републике Србије са поменути безбедносним актерима кроз укљученост у посебне безбедносне структуре, питање Косова – од великог су значаја за анализу позиције Србије у садашњем геополитичком окружењу, али и за евентуалне предикције поводом будућег спољнополитичког понашања Србије.

Литература

- [1] Balažić, M. (2016). Geopolitika Zapadnog Balkana 25 godina posle raspada Jugoslavije. U: *Novi put svile – Balkanska perspektiva, političko-bezbednosni aspekti* (str. 165-178). Beograd: Fakultet bezbednosti.
- [2] Beriša, H. (2014). Prednosti i nedostaci ulaska Republike Srbije u NATO. *Megatrend Review*, 11(2).
- [3] Bžežinski, Z. (2001). Velika šahovska tabla.
- [4] Cvetković, V. (2016). Kineska moć i geopolitika Balkana („Pojas i put“ – jedna realistička prognoza). U: *Novi put svile – Balkanska perspektiva, političko-bezbednosni aspekti* (str. 21-42). Beograd: Fakultet bezbednosti.
- [5] Đukanović, D., & Gajić, D. (2012). Evroazijske bezbednosne integracije i bezbednost Balkana i Srbije. *Međunarodni problemi*, 64(1), 53-66.
- [6] Đukanović, D., & Lađevac, I. (2009). Prioriteti spoljnopolitičke strategije Republike Srbije. *Međunarodni Problemi*, 61(3), 343-364.
- [7] Đukić, S. (2018). Aktuelni pogled na srpsko-ruske odnose: dostignuća i perspektive. U: *Srbija i svet u 2017.* (str. 155-172). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- [8] EADRCC consequence management field exercise “SRBIJA 2018”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_152120.htm, (18/5/2108)
- [9] European Commission. (2018). Serbia 2018 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2018 Communication on EU Enlargement Policy, http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/ec_prog_ress_report_18.pdf, (17/5/2018)
- [10] Forca, B. (2016). Vojna neutralnost Republike Srbije između deklarativnog opredeljenja i postupanja u praksi. U: *Utjecaji vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi* (str. 118-148). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- [11] Joksimović, A. (2008). Odnosi SAD i Srbije u procesu jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova. U: *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva* (str. 119-152). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- [12] Lađevac, I. & Jović-Lazić, A. (2018). Odnosi Srbije i Rusije – uticaj na međunarodni položaj naše zemlje. U: *Srbija i svet u 2017.* (str. 173-196). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- [13] Lakićević, A. (2008). Najnoviji spoljnopolitički odnosi Srbije i Rusije u kontekstu traženja rešenja za status Kosova. U: *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva* (str. 209-227). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- [14] Lipovac, M. V. (2016). *Nacionalna bezbednost Republike Srbije u regionalnom bezbednosnom potkompleksu Zapadni Balkan* (Doctoral dissertation). Beograd: Fakultet bezbednosti.
- [15] Lopandić, D. (2017). Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija. *Monografije*.
- [16] Ministarstvo odbrane RS. (2017). *Nacrt Strategije nacionalne bezbednosti Republike Srbije*.
- [17] Ministarstvo odbrane RS. (2017). *Nacrt Strategije odbrane Republike Srbije*.
- [18] Ministarstvo spoljnih poslova RS. (2007). *Rezolucija Narodne skupštine o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije*.
- [19] Obradović, Ž. (2016). „Pojas i put“: Balkanska perspektiva (političko-bezbednosni aspekti). U: *Novi put svile – Balkanska perspektiva, političko-bezbednosni aspekti* (str. 83-96). Beograd: Fakultet bezbednosti.

[20] Podaci o dodatnim izvorima finansiranja, <http://www.mod.gov.rs/cir/10096/podaci-o-dodatnim-izvorima-finansiranja-10096>, (20/5/2018)

[21] Pregled angažovanja pripadnika Vojske Srbije u multinacionalnim operacijama, http://www.vs.rs/sr_cyr/clanak/9F31727105F811E5ABAB00163E135070/pregled-angazovanja-pripadnika-vojske-u-mnop, (18/5/2108)

[22] Savić, A. & Đorđević, N. (2016). Evroatlantska dimenzija bezbednosti Srbije. *Politika nacionalne bezbednosti*, 8(2), 67-90.

[23] Security Council – Veto List, <http://research.un.org/en/docs/sc/quick/veto>, (20/5/2018)

[24] Szpala, M. (2014). Russia in Serbia—soft power and hard interests. *Osw Commentary No. 150*, 1-8.

[25] Trapara, V. (2016). Finlandizacija postpetooktobarske Srbije. U: *Uticaji vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi* (str. 188-220). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

[26] Vlada RS. (2009). Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije. *Službeni glasnik RS*.

[27] Vlada RS. (2009). Strategija odbrane Republike Srbije. *Službeni glasnik RS*.

[28] Vlada RS. (2009). Zakon o upotrebi Vojske Srbije i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama van granica Republike Srbije. *Službeni glasnik RS (br. 88/2009, 36/2018)*.

[29] Vuković, N. (2016). Geostrategijski aspekti bezbednosno-odbrambenih opcija Srbije. U: *Uticaji vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi* (str. 162-186). Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.